

STRATURI ALE LIMBAJULUI ARTISTIC ÎN ROMANUL „VIAȚA ȘI MOARTEA NEFERICITULUI FILIMON...” DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ

GHERMAN Oxana, dr., lector

Summary

This article represents a short research of the artistic language of the modernist novel „Viața și moartea nefericitudinii Filimon...” by Vladimir Beșleagă. The author wants to prove that the compositional structure of the novel consists in several layers, which are formed by different stilistical devices (epic, lyric and dramatic) and the elements of diverse literary genres and which imply different perspectives on the existence and human being essence.

Considerat ca fiind „unul dintre elementele esențiale ale stilului prozaic” [1, p. 140], dialogismul interior își găsește expresia nu atât în dialog ca mod de expunere, ci mai cu seamă în particularitățile semanticii, sintacticii și compoziției românești. În concepția bahtiniană, dialogizarea se poate realiza prin interacțiunea diverselor limbaje sociale, dar și prin stratificarea formelor compoziționale și stilistice ale limbajului artistic. Plurilingvismul este primul principiu al polifoniei în roman.

În unitatea artistică globală a poemului tragic se disting o multitudine de elemente specifice epicului, liricului și dramaticului. Imaginea artistică a lumii în roman nu este unitară (monologică), ci din contra – este dialogizată, formată prin interacțiune de concepții opuse, aparținente limbajelor diferitelor genuri. Pe de o parte, epicul românesc tradițional își păstrează particularitățile compoziționale de bază: narațiunea la persoana a III-a, naratorul omniscient și omniprezent, structura tradițională (capitole) etc. Procedeele epicității (contrapunctul, fragmentarismul, elipsa, analepsa, prolepsa, rezumatul, scena etc.) par a fi determinante în organizarea materialului și prezentarea conținutului. Însă, de fapt, textul epic este „diluat” substanțial de elemente *străine*. Narațiunea este profund subiectivizată. Ea nu transpune evenimente, ci stări spirituale. Iar predominanța acestora nu produce un efect liric, ci tragic.

Textul cu un vădit caracter analitic include o serie de expresii și imagini lirice. O suită de gradații ascendente și descendente (zborul/ urcarea și căderea) se succed sau alternează între ele de nenumărate ori. De notat însă că gradațiile sunt reiterate până la limita expulzării de semnificații, până la confuzie. Gradațiile alcătuiesc micro sisteme de opoziții, care accentuează caracterul eterogen și contradictoriu al lumii romanului.

Imaginea artistică (în limbajul poetic) se formează prin fuziune, suprapunere și sinestezie. Metaforele care creează inițial imaginea luminii și cele care reflectă imaginea întunericului, fuzionează în expresii unitare din punct de vedere sintactic, dar antitetice în interior (semantic): „de sub talpa întunericului bate o lumină albă și vin valuri calde asupra lui...”; „...de sus pe stiva de scânduri curge o lumină cenușie”. Imaginile vizuale se suprapun, iar lumina/ întunericul se materializează, capătă formă, miros, poate fi perceput prin diferite organe senzoriale. Suprapunerea și trans-substanțializarea imaginilor este un procedeu predilect al autorului. Astfel, lirismul se automulează ca în tehnica basoreliefului, contururile îngroșându-se în așa mod, încât devin la un moment dat antilirice. În acest mod, discursul românesc demonstrează orientările sale dialogice, „parodiază celelalte genuri (tocmai ca genuri), dezvăluie convenționalismul formelor și limbajului

lor, pe unele le înlătură, pe altele le include în propria-i structură, reinterpreteându-le și reaccentuându-le” [2, p. 538].

Mijloacele lirice de o expresivitate ingenuă (antanaclaze, repetiții, metafore, simboluri, epitete, gradații etc.) care reflectă viziunea lirică asupra lumii și a existenței protagonistului romanului, sunt „reverberații” ale vocii artistului-poet, ale conștiinței lui creatoare. Punctul lui de vedere se manifestă printr-o „convergență de efecte” [4, p. 8]. Iată de ce, la o lectură de suprafață, perspectiva lirică este puțin perceptibilă. Lirismul erupe în punctele de intersecție ale efectelor și procedeele, acolo unde imaginea prinde contur. Nu întâmplător, s-a observat că „în scrisul lui Vladimir Beșleagă zace ferecat un poet reprimat” [6, p. 93].

În cadrul artificiilor dramaturgice, se accentuează elementele de natură tragică. Ele au menirea de a evidenția tragismul existenței umane. Predilecția pentru tragism a autorului-dramaturg este explicată de obsesia intimă a fatalității existențiale [7, p. 55]. În *Viața și moartea nefericitului Filimon...* destinul protagonistului, starea lui de om neîmplinit și sentimentul culpei ce-l obsedează fac din el un personaj tragic. În această privință, s-a afirmat și că, „într-un anumit fel, Filimon este un personaj de tragedie, trăind într-un prezent reductibil, prin cruzimea lui, la trecut, un trecut mutat în conștiința protagonistului, are un destin proscris, de care nu are scăpare decât prin moarte” [3, p. 63]. Dimensiunea tragică ia amploare prin situația nenorocită a lui Filimon, romanul devenind poemul tragic al unei zbateri în identificarea ocurențelor degenerării.

Transfigurarea artistică a tragismului existențial, esența eroului angajat în lupta contra a ceea ce îi este aparent predestinat, atmosfera tensionată și derutantă, violența conflictelor etc., sunt de natură tragică. Dar tragismul lui Filimon, spre deosebire de cel clasic, este dus la limitele suportabilului. Iar dialogurile repetitive, halucinante, gesturile stranii, mișcările ritualice, eroii-marionetă, cadrul oniric, care inspiră groază, confuzie, incoerența, nonsensul (creator de noi sensuri) apropie romanul de teatrul absurdului. Elementele tragicului extrem – însemne ale mentalității protagonistului aduse la derută, presiunea exteriorului, lumea în dezagregare și reflecția asupra ei a diferitor conștiințe-oglinzi deformate, ambiguitatea limbajului, confuzia obiect-subiect, mitul și simbolul – toate sunt categoriile corintului asimilate de romanul-hibrid al lui Beșleagă.

Interferența limbajelor artistice de natură și origine diversă asigură un dialogismul intern activ. Viziunea asupra lumii poemului tragic se formează prin fuziunea efectelor procedeele mai multor genuri, percepute ca „date ontologice, esențe, unghiuri de percepție a universului” [5], reflectând raportul fundamental dintre eu și lume. Elementele po(i)eticii românești (la nivel fonetic, lexical, sintactic, stilistic și compozițional) sunt organizate textual după principiul simultaneității polifonice, care asigură interacțiunea perspectivelor și potențează o cunoaștere multilaterală, complexă și profundă a lumii și esenței umane a protagonistului.

Analiza compozițională este importantă pentru determinarea aspectelor de stil ale poemului tragic nu numai pentru că ne face să sesizăm mai intens stratificarea limbajului artistic în cadrul discursului românesc și dialogizarea internă a acestuia, dar și deoarece ne face să înțelegem că perspectiva monologică de analiză stilistică (stilul ca atribut al limbajului autorului) este nepotrivită textului românesc. Stilistica romanului presupune cu totul altceva decât specificitatea limbajului artistic individualizat în accepție tradițională. Limbajul naratorului, al lui Fătu, al lui Dionisie Oprea, al lui Filimon, al Cristinei ș.a. diferă atât lexical, sintactic, semantic, cât și ideologic. Ele pot fi

definite prin opoziție socială, existențială, axiologică etc. Limbajul romanului nu este individualizat, ci din contra – socializat.

Din punct de vedere compozițional, limbajul poemului tragic este un limbaj al limbajelor diferitelor genuri literare (liric, epic, dramatic) și al diferitelor categorii literare (eseului, anchetei polițiste, romanului social, politic, psihologic, parabolei, mitului etc.). Polifonia structurală este extrem de avantajoasă procesului receptării. Fiecare cititor transpune lumea romanului în limbajul său, pe care textul îl anticipează și îl contrazice din start. Toate aceste limbaje care reflectă, contrapun și dezbat diferite viziuni, ideologii, concepții ontologice, sunt asimilate original în „orchestrația” poemului tragic, asigurând funcționalitatea lui polifonică.

Bibliografie

1. Bahtin, M., Problemele poeziei lui Dostoievski, Univers, București, 1970.
2. Bahtin, M., Probleme de literatură și estetică, Univers, București, 1982.
3. Burlacu, A., Vladimir Beșleagă. Po(i)etica romanului, Gunivas, Chișinău, 2009.
4. Linvelt, J., Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă, Univers, București, 1994.
5. Marino, A., În jurul genurilor literare. <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/%C3%8En-jurul-genurilor-literare.pdf> (vizitat 05.03.16).
6. Rachieru, A. D., Vladimir Beșleagă, poetul „sugrumat”, în: Metaliteratură, 2009, nr. 1-2 (20). p. 91-93.
7. Saka, S., Aici: atunci și acum, Prut internațional, Chișinău, 2010.